

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Turizmin Geliştirilmesine Dair Örnek Bir Rapor

A Sample Report on the Development of Tourism in Turkey in The Early Years of the Republic

Betül KARCI*

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Aksu Mahallesi, Çelebi Sokak, Tilura Sitesi, 2 Etap, A Blok, No 45, Kat 12, 18000, Merkez, Çankırı.

E-mail: b.d.karci@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7702-4540

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 9 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 20 Haziran 2023

İkinci düzeltme: 3 Ağustos 2023

Kabul: 4 Eylül 2023

Anahtar sözcükler: Turizm, Reşit Saffet Atabinen, Turizm tarihi, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü, Rapor.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 9 June 2023

Resubmitted: 20 June 2023

Second Resubmitted: 3 August 2023

Accepted: 4 September 2023

Key words: Tourism, Reşit Saffet Atabinen, History of tourism, The Touring and Automobile Club of Türkiye, Report.

ÖZ

Kültürlerin birbirleri ile olan münasebetlerinin gelişmesinde önemli bir payı olan turizm, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren önem kazanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Avrupa'daki olumsuz Türk imajının değiştirilmesi ve turizmin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de turizm faaliyetlerinin resmîyet kazanması ve yönlendirilmesinde Avrupa'da eğitim görmüş, bilgisiyyle yüksek devlet görevlerinde bulunmuş Reşit Saffet Atabinen'in payı büyüktür. Reşit Saffet Bey ve arkadaşları tarafından 1923'te Türkiye Seyyahin Cemiyeti adı ile kurulup Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adı altında çalışmalarına devam eden cemiyet, Türkiye'de turizm faaliyetlerinin başlamasına ve geliştirilmesine öncülük etmiştir. Reşit Saffet Bey, Avrupa'da bulunduğu sürede devletlerin turizm politikalarını ve turizmin Avrupa toplumuna sağladığı faydaları tespit etmiş ve Türkiye'de turizmin geliştirilmesi için yapılması gereken çalışmalarını raporlar halinde hükümete sunmuştur. Reşit Saffet Bey tarafından Türkiye'de turizmin geliştirilmesi için 1932'de önemli bir rapor hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı bu rapor çerçevesinde Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de turizm alanında yapılması tavsiye edilen çalışmalarını ortaya koymaktır. Çalışmanın temel kaynağı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden temin ettiğimiz belgelerdir. Bunların yanı sıra konuya ilişkin süreli yayınlardan ve araştırma eserlerinden de yararlanılmıştır.

ABSTRACT

Tourism, which has an important role in the development of relations between cultures, has gained importance in Turkey since the late Ottoman Empire. After the proclamation of the Republic, efforts were made to change the negative image of Turkey in Europe and to develop tourism. Reşit Saffet Atabinen, who had studied in Europe and served in high government positions with his knowledge, played a major role in the formalization and guidance of tourism activities in Turkey. The society, which was founded by Reşit Saffet Bey and his friends in 1923 under the name Türkiye Seyyahin Cemiyeti and continued its activities under the name Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, pioneered the start and development of tourism activities in Turkey. During his time in Europe, Reşit Saffet Bey identified the tourism policies of the states and the benefits of tourism to the European society and submitted reports to the government on the work to be done for the development of tourism in Turkey. An important report was prepared by Reşit Saffet Bey in 1932 for the development of tourism in Turkey. The aim of study is to reveal the studies recommended to be carried out in the field of tourism in Turkey in the first years of the Republic within the framework of this report. The main source of study is the documents we obtained from the Republican Archive of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives. In addition to these, periodicals and research works related to subject were also utilized.

GİRİŞ

Turizm kelimesi köken olarak Latince “*tornus*” kelimesine dayanmakta ve Fransızca dönmek, döndürmek anlamları ile geçen “*tourner*” kelimesinden gelmektedir. Reşit Saffet Bey¹ ise turizm kelimesinin “*tur*” kökünden türediğini ve devir,

¹ Reşit Saffet Bey (Atabinen), Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişen ve çok yönlü kişiliğiyle dikkatleri üzerine çe-

ken bir isimdir. Diplomat, siyasetçi ve entelektüel bir insandır. Fransa'da eğitim görmüş ve iyi derecede Fransızca bilen Reşit Saffet Bey, pek çok yüksek devlet memurluklarında bulunmuştur. Milli Mücadele'nin haklılığını Avrupalılara anlatmak için Fransızca eserler yazmıştır. 1922'de Lozan Barış Konferansına giden Türk delegelerinin genel sekreterliğini yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde de üst düzey görevler almıştır. Kocaeli Milletvekiliği de yapan Reşit Saffet Bey, Türk turizminin gelişmesi için 1923'te kurulan Türkiye Seyyahin Cemiyeti'nin kurucularındandır. 1930'da TTOK Belletenini çıkarmaya başlamıştır. Reşit Saffet Bey,

uzun boylu gezme, gezinti anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda turizm faaliyetini gerçekleştiren kişi de “*turist*” olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de ilk kullanılmaya başlandığı dönemlerde, turist kelimesi sadece yabancı gezginleri ifade etmek için kullanılmıştır. Turistin amacı, sağlık, eğlence veya görmek-öğrenmek merakıyla seyahat etmektir. Turist ve seyyah kavramları birbirine karıştırılan kavramlardır. Kaynaklarda belirtildiği üzere seyyah keşfeden, turist ise seyyahın keşfettiklerini ziyaret eden kişidir. 1950’li yıllara kadar Türkiye’de seyyah kelimesi turist kelimesinin yerine kullanılmıştır (Saraal ve Malkoç 2018).

Avrupa’da XIX. yüzyılda hız kazanan turizm faaliyetleri, zamanla ülkelerin ekonomilerinde önemli bir gelir kalemi haline gelmiştir. XX. yüzyılda Avrupa’da turizm, herkesin katılabildiği kitlesel bir sektör olmuştur. I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde barışa olan ilgi ve kadınların günlük hayatta sosyalleşmeye başlamaları turizmi olumlu yönde etkilemiştir. Turizmin gelişimini etkileyen asıl faktör ise II. Dünya Savaşı sonrasında tren ve hava yolu ulaşımının gelişmesi ve yıkılan şehirlerin turistik özellikleri dikkate alınarak yeniden inşa edilmesidir. Aynı süreçte deniz aşırı yolcu gemileri kullanımının artması, paket turların düzenlenmesi, barış ortamının oluşması ve ulaşımın ucuzlamasıyla turizm artık bir gereklilik hâlini almıştır (İnan 2009).

TÜRKİYE’DE TURİZMİN GELİŞİM SÜRECİ

Türkiye’de ilk turizm faaliyetleri XIX. yüzyılda Avrupa ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi için başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin Batı ile her alanda temasının arttığı bu dönemde İstanbul’da açılan sergiler, inşa edilen oteller ve şehre düzenlenen deniz seferleri, turizm faaliyetlerine örnek gösterilebilir. Bu faaliyetlerin temel özelliği devlet eliyle değil vatandaşların bireysel girişimleriyle gerçekleştirilmiş olmasıdır (Yenituna 2014). Sul-

tan Abdülaziz 1867’de, Paris’te bir sergiyi ziyaret etmiş ve Avrupa’yı ziyaret eden ilk Osmanlı Padişahı olmuştur. Daha sonra Avrupa’daki sergilere yurdun dört bir yanından toplanan ürünler gönderilmiştir. Bu sayede Osmanlı Devleti’nde ziraat ve zanaat alanında yaşanan gelişmeler yurtdışında sergilenmiştir. İlerleyen yıllarda ülkenin doğal ve folklorik güzelliklerini gösteren kitapçıklar da bu sergilerde yer almıştır (Arslan 2017). Yine Sultan Abdülaziz döneminde İstanbul’da açılan “*Sergi-i Umum-i Osmanî*” de ise ülkenin çeşitli yerlerinde üretilen malların kalite, çeşitlilik ve fiyatları sergilenmiştir (Berber Babalık 2019).

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti’nde deniz ve demiryolu taşımacılığında yaşanan gelişmelerin ardından Avrupa’dan, İstanbul’a gelen ziyaretçi sayısı artış göstermiştir. Bu durum İstanbul’da turistlere rehberlik eden insanların sayısını da arttırmıştır. Böylece yeni bir meslek grubu yani turist rehberliği ortaya çıkmıştır. Hatta buna paralel olarak, turist rehberleri ile ilgili bazı yasal düzenlemeler de yapılmıştır (Arslan 2017).

1923’te Cumhuriyetin ilanından hemen sonra yaşanan gelişmeleri ve yapılan inkılapları tanıtarak Türkiye’de turizmi geliştirmek amacıyla, “*Türk Seyyahin Cemiyeti*” kurulmuştur. Cemiyeti’nin kuruluş nizamnamesi Eylül 1923’te hazırlanmış ve Aralık 1923’te onaylanarak cemiyet resmîyet kazanmıştır (Durgu 2010). Cemiyetin amacı Türkiye’de kara, hava ve deniz yolu vasıtaları ile turizmin gelişmesine çalışmak, bilim, eğitim, spor ve kültür alanlarında faaliyetler yürütmek ve güzel sanatları desteklemektir (Yılmaz 2016). Mustafa Kemal’in tavsiyesi üzerine kurulan cemiyet Türkiye Cumhuriyeti’nin turizm alanında attığı ilk adım olarak değerlendirilebilir (Yetgin ve Yılmaz 2015).

Cemiyetin kurucuları Kocaeli Milletvekili Resit Saffet Atabinen, Eski Kudüs Defterdarı Cevdet Özoğul ve Eski Belediye Başkanı Yusuf Razi Bel’dir (TOK Kurum Tüzüğü 2023). Türk Seyyahin Cemiyeti, 1926’da Türkiye Turing Kulübü, 1930’da ise Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını almıştır (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-saffet-atabinen-1884-1965/> 2023).

vefat ettiği 1965 yılına kadar bu kurumun başkanı olarak görev yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-saffet-atabinen-1884-1965/>, Erişim tarihi: 19.05.2023.

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü’nün kuruluş amaçları şunlardır:

- Kurumun öncelikli hedefi, İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirlere turlar düzenleyerek buradaki tarihi eserler ile Türklüğün faziletlerini yerli ve yabancı turistlere tanıtmak.
- Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika’daki ülkelerden Türkiye’ye büyük seyahatler tertip etmek için bu ülkelerdeki seyahat acenteleri ile bağlantı kurmak.
- Yurt dışında ve yurt içinde tertip edilen seyahatleri takip etmek.
- Tarihi eserler ve kutsal yerler ile ilgili olarak inceleme yapmak isteyen bilim adamlarına gerekli kolaylıkların sağlanması için girişimlerde bulunmak.
- Seyahat etmek isteyenlere kolaylıklar sağlamak.
- Kurum yöneticileri tarafından, düzenli olarak, seyahat ve tanıtım dergileri yayımlamak.
- Yurt içinde konaklama imkânları ve turizmin gelişmesi için otel, lokanta, gazino ve kaplıcaların inşasına ve tadilatına aracı olmak (Durgu 2010).

Cemiyet kurulduktan sonra ilk iş olarak Avrupa’daki Turing kulüplerinin mevzuatı, çalışma alanları ve ekonomik durumlarını araştırmıştır. Avrupa’daki Turing kulüplerinin temelinde otomobil sahibi olan veya tren ve vapurla seyahat eden vatandaşlara hizmet etmek bulunmaktaydı. Ancak Cumhuriyet’in ilan edildiği dönemde Türkiye’de vatandaşların, ekonomik yetersizlikleri ve sosyal alışkanlıkları sebebiyle Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü devlet eliyle yönlendirilen bir kurum niteliğinde çalışmak zorunda kaldı. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü, İcra Vekilleri Heyeti’nin 2 Nisan 1930 tarih ve 9069 sayılı kararı ile *Umum Menfaatine Yardımcı Cemiyet* olarak tanındı².

Türkiye Turing Kulübü, 2 Nisan 1930 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı ile herkesin faydasına hizmet eden kamuya yararlı cemiyetlerden sayılmıştır. Türkiye Turing Kulübünün kamuya yararlı cemiyetlerden olduğunun resmîyet kazanmasında, kulübün talebinin yanı sıra Dâhiliye Vekâletinin teklifi, Şurayı Devlet Mülkiye Dairesi ile Heyeti Umumiye’den

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü zaman içerisinde Beynelmîlel Turizm İttifakına, Beynelmîlel Otomobil Federasyonuna, Dünya Turizm ve Otomobil Teşkilatına, Milletlerarası Otelcilik Birliğine ve Milletlerarası Şatolar ve Hisarlar Enstitüsü’ne de üye oldu (TTOK Belleteni 1965). Cemiyet, yurt dışında Türkiye’yi tanıtmak için afişler, yol haritaları, otel rehberleri ve broşürler hazırladı. Bu sayede ülkenin yurt dışındaki imajının düzeltilmesi ve Türkiye’ye seyahatlerin artmasını hedefledi (Sarı Çallı 2015). Ayrıca kulübün kurucusu ve başkanı olan Reşit Saffet Atabinen, Fransızca olarak yazdığı eserlerinde Türkiye’nin Avrupa’da doğru bir şekilde tanıtılması için çalıştı. Türkiye’nin hukukunu korumak için gittiği ülkelerde konferanslar verdi ve yabancı diplomatlarla bir araya geldi (Erden 1965).

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü, 1930’da İstanbul’da gerçekleştirilen Uluslararası Turizm İttifakı Kongresi’ne ev sahipliği yaptı. Kongreye katılan yabancı kulüpler, kendilerine gösterilen ilgiden memnun kaldılar. Bu ilgi bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin turizm meselesine önem verdiğinin de bir göstergesidir. Bununla birlikte turizme dair çıkarılan kanunlarla turistlerin konaklayabileceği yerlerin tesis edilmesi ve turistlerin gezecekleri güzergâhlarda ulaşım hizmetlerinin artırılması da sağlandı. Bu doğrultuda Yalova kaplıcalarının (hamamlarının) ıslahı ve tesisin açılışı, İstanbul ile İskenderiye arasında bir deniz yolu güzergâhı kurulması, demiryollarımızın süratle inşa edilmesi gibi çalışmalar yapıldı. Yabancı turistlerin memleketimize girişi ve tatillerini rahat bir şekilde geçirebilmeleri için gerekli yasal düzenlemeler turizm programına dâhil edildi. Yabancı turistlere uygulanacak pasaport ve vize ücreti indirimleri için İktisadî Millî Vekâleti ile Dâhiliye Vekâleti bütçelerinde düzenlemeler yapıldı. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, belirtilen hedefler doğrultusunda İstanbul’da bulunan 24 turing kulüp ve seyyahin müessesesi ile üst düzey bir güven ve ciddiyet tesis etti (Arslan 2017).

yazılan mazbatalar ve cemiyetin esas nizamnamesinin incelenmesi de etkili olmuştur. Bkz. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu (FK).30-18-1-2, Yer No(YN). 9-17-19, 02.04.1930).

TÜRKİYE TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU TARAFINDAN HAZIRLANAN RAPOR

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Türkiye’de “turizm” kelimesinin kanunlara girmesini sağlayan ve böylece turizm faaliyetlerini yasal zemine taşıyan kurumdur. Kurum, kuruluşundan itibaren turizm meselesini bir medeniyet meselesi olarak görmüştür. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Türkiye’de turizmin geliştirilmesi için çok yönlü çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar, gerekli idari tedbirlerin alınması (pasaport, vize, ikamet, vergi vs.), halkın ve memurların (gümrük memurlarının) turizm konusunda bilinçlendirilmesi, yollar ve ulaştırma hizmetlerinin geliştirilmesi, turistik tesisler açılması, eski eserlerin ve doğal güzelliklerin korunması, ülkemizin doğal ve beşeri güzelliklerinin hazırlanan yayınlarla tanıtılması şeklinde özetlenebilir (Güler 2019).

Reşit Saffet Bey tarafından hazırlanan ve turizmin Avrupa ülkelerine katkılarına dair bilgiler veren raporlar Türkiye’de turizmin geliştirilmesi için yapılacak faaliyetlere yol göstermiştir. Reşit Saffet Bey’in, 12 Kasım 1932’de CHP Umumi Kâtipliği makamına yazmış olduğu rapor da bu durumu destekler niteliktedir. Reşit Saffet Bey, raporunda Avrupa ülkelerinde kültürel ve ekonomik siyasette önemli yer tutan turizm sektörü hakkındaki incelemelerini layiha şeklinde birleştirerek sunmuştur (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1). Buna göre:

1. Fırka (CHP) teşkilatı bu meseleye “Milli” bir mesele olarak yaklaşmalıdır.
2. İktisat Vekâletine (Bakanlığına) bağlı Ticaret Müdürlüğü’nün kapsamı genişletilerek Turizm ve Ticaret Müdürlüğü hâline getirilmeli ve tayinler buna göre yapılmalıdır.
3. Nafia Vekâleti bünyesinde bir Turizm Şubesi oluşturulmalı, gerek kara yollarının inşa ve tamiri gerekse de demiryolları ile ilgili düzenlemeler buna göre yapılmalıdır.
4. TBMM’de milletvekili olup aynı zamanda Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü üyesi olan milletvekilleri Avrupa’daki gibi bir Turizm Meclisi Teşkil etmelidirler. Bu Meclis, Başbakanlığa bağlı olarak çalışmalıdır.

5. Türkiye’de Devlet Demir Yolları ve Seyrisefain İdaresi (Deniz Taşımacılığı İşletmesi) gibi kurumların biletlerini satmak üzere bir satış ofisi kurulmalı ve elde edilen kazanç reklam ve propagandaya ayrılmalıdır.
6. Türkiye Turing Kulübü’ne gelir sağlamak amacıyla özel pul basılmalı ve pasaportlara, büyük yolculuk biletlerine ve otel konaklamalarına satılmalıdır.
7. Turizmle alakası bulunan her konu (müzeler, harabeler, plajlar, kaplıca ve içme suyu sayfiye, kamp, otel, tercüman, yollar, seyrüsefer, nakliye araçları, tren ve vapur tarifeleri vs.) toplu bir görüş ve programla bir merkezden yönetilmelidir. Gerekli reklam ve propaganda broşürleri ile rehberler ortak bir çalışmayla tek merkezden organize edilmelidir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey’in, tavsiyelerini içeren bu raporun devamında Türkiye’de yeni kullanılmaya başlanan turizm kelimesinin kökenine, dilimizdeki karşılığına ve amacına değinilmiştir. Buna göre turizm kelimesinin Türkçedeki karşılığı gezintidir. Turizm, herhangi bir ihtiyaç veya maddi kazanç kaygısı olmadan çıkılan seyahattir. Para kazanmak için değil, kendi bütçe durumuna göre, para harcamak için yapılan bir gezmedir. Turizm, yurt içinde ve yurt dışında gezerek insanın ufkunu genişletmek, kıyas kabiliyetini geliştirmek, kitaplarda öğrendiği bilgiler ışığında doğayı, olayları, memleketleri, toplulukları ve tarihi eserleri tanımaya imkân sağlar (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Turizm yapan kimse (turist kelimesi belgede kullanılmamıştır. Bunun yerine turizm yapmak ifadesi yer almıştır) okuyup düşünen, fikrî muhasebe yapabilen, gezdiği yerlerde tabiatın güzelliklerinden lezzet alabilen ve gittiği yerlerdeki halkın kültürünü inceleyen, tarihi eserlerin kıymetini anlayabilen bir yapıda olmalıdır. Turist ile göçebenin farkı budur. Romanya’da turizme öncelikle görgü ve eğitim meselesi olarak bakıldığından Turizm Teşkilatı ve Faaliyeti, Maarif ve Terbiye-i İçtimaiye Nezaretine³ bağlıdır.

³ Romanya Eğitim Bakanlığı.

Reşit Saffet Bey, raporunda turizmin faydalarına da yer vermiştir. Ona göre turizmin insan üzerindeki en esaslı faydası insana kıyaslamayı öğretmesidir. Farklı güzellikleri, güçleri, hisleri ve fikirleri kıyaslamaya alışmak bir medeniyet göstergesidir. Kıyas ve kendini eleştirme kabiliyetinin artması eskimışlikten kurtularak ilerlemenin gerçekleşmesini sağlar. Atalarımız en güçlü dönemlerini en hareketli ve başka medeniyetlerle temasta buldukları zamanlarda yaşamışlardır. Bu nedenle bir milletin en ileri dönemi çevresi ile her çeşit ilişkilerini arttırdıkları dönemdir. Bunun yanında medeniyet, öz benliğini kaybetmek sizin diğer medeniyetlerle anlaşma ve kaynaşma kabiliyetinin artmasıdır. Bu sayede memleketler arasındaki farkların kıyaslanması mümkün olur. Böylece diğer memleketlere göre eksik veya üstün yönlerimiz daha net ortaya çıkar. Yıllarca okuyarak sahip olabileceğimiz bilgilerin zihnimizde bir ziyaretle yer etmesi mümkündür (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'e göre memleketimiz lisan, kültür ve adetler bakımından çok çeşitli bir yapıya sahiptir ve bu yapıyı kitaplardan öğrenmek mümkün değildir. Bu nedenle tarihi eserleri yerinde görmek gerekmektedir. Ülkemizde medeniyet kurmuş Hitit, Yunan, Roma, Bizans, Beylikler, Selçuklular ve Osmanlılar devirlerine ait eserler önemli turistik zenginliklerdir. Ayrıca Anadolu'da Türklüğün çeşitli merkezleri ve milli ziyaretgâhları da vardır. Binlerce İngiliz ve Fransız mağlup oldukları Çanakkale'deki savaş alanlarını ziyaret ederlerken, Türklerin eski Yunandan beri Bizans'ı, Haçlıları ve Yunan ordusunu yenilgiye uğrattıkları savaş alanlarını gezmemesi anlamsızdır. Hiç olmazsa yeni yetişen nesle bu hürmet hissi verilmelidir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey, memleketimizi vatandaşlarımıza tanıtmamızın bir yolunun da tabiat güzellikleri olduğunu belirtmiştir. Ona göre Anadolu dünyanın en güzel yerleri ile kıyaslanabilecek dağlara, ormanlara ve göllere sahiptir. Buraları görüp de sevmemek mümkün değildir. Bu nedenle doğal güzelliklerin turizmle tanıtılması için kamp kulüpleri kurulmalıdır. Böylece vatandaşlarımız memleketimizi tanır ve farklı memleketlerle kı-

yas yapma imkânına kavuşur (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Rapora göre bir Türkün Bulgaristan'ı, Yunanistan'ı, Yugoslavya'yı, Romanya'yı, Macaristan'ı, Avusturya'yı, Polonya'yı, Rusya'yı, Kafkasya'yı, İran'ı, Irak'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, Tunus'u, Cezayir'i ve İspanya'yı gezmesi onda milli bilincin oluşmasına katkı sağlar. Çünkü bu memleketlerin tamamında atalarımızın askeri hatıraları ve medeniyet izleri bulunmaktadır. İstanbul'dan karadan Tuna ve Viyana istikametinde, denizden Tulon⁴ ve Cezayir yönünde gidilecek olursa her saat başında bir kahramanlık canlanır. Belgrat ve Peşte kaleleri, Macar ovaları, Karpat Dağları, Bosna Yaylaları, Karadeniz Gagavuzları, Viyana şehri ve Cezayir Kuloğulları bize hem çok gururlu hem de çok acı tarihi ufuklar açar. Bir de siyasi kıyaslama yapılarak bizden ayrılan memleketlerin kısa zamanda sağladıkları ilerlemeler ve bunların nedenleri araştırılırsa yararlı sonuçlar elde edilebilir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'e göre Türkiye'de turizmden istenilen faydayı elde edebilmemiz için bu konudaki eğitim seviyemizi arttırmamız gerekmektedir. Yurt dışından gelecek turistler kıyas yapmak ve tarihi yerleri ziyaret etmek gibi sebeplerle geldiklerinde bizim açımızdan siyasi ve ekonomik kazanç elde edilmiş olur. Çünkü yirmi asırlık komşuluğumuza rağmen Avrupa ve Amerika, Türkleri ya tanımamakta ya da kötü şöhretle tanımaktadır. Türkler, Avrupalıları Avrupa'da yazılmış kitaplardan veya tercümelerden tanıdıkları için bu milletleri lehlerine tanımaktadır. Avrupalılar ise Türkler hakkındaki bilgilerini Türkçe eserlerden değil de genellikle düşmanların rivayetlerinden öğrendikleri için, yeteneklerimizi, medeniyetimizi ve ilerleyişimizi inkâr etmektedirler. Kendimizi tanıtmak için parayla yabancı ve tanınırlığı şüpheli yazarlara yazdırdığımız olumlu eserlerin ise kıymeti ve etkisi yoktur. Bunun yerine tanınmış bir münevveri Türkiye'de misafir ederek Türkiye'yi ve Türkleri tanıtmak, kendisine Türkiye'de serbest bir inceleme alanı bırakmak bundan çok daha faydalıdır. Bu sayede

⁴ Fransa'daki Toulon şehri.

turizmin siyasi amacına da ulaşmış oluruz (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'in raporuna göre turizmin ekonomik amacına ulaşmak için elimizde dünyanın en zengin sermayesi bulunmaktadır. Bu sermayeyi elde etmek için atalarımız hiç para harcamamışlardır. Türkiye'nin cazip doğal güzelliklerinin yanı sıra özenle muhafaza edilmiş tarihi eserlerinden faydalanmamız gerekmektedir. Aksi halde bizim dirayetsizliğimize ve medeniyetsizliğimize hükmedilir. Bu sermayeden faydalanma yöntemlerini ise bize turizm öğretir. Raporda Batılı milletler için doğu memleketlerinin kültürünün ve zenginliklerinin daima çekici olduğu da vurgulanmıştır. Bu memleketler arasında Türkiye hem doğal güzellikleri hem de tarihi eserleri bakımından diğer ülkelere göre daha çok tercih edilmektedir. Öyle ki Batılı seyahat acentelerinin İstanbul'a düzenledikleri geziler diğer yerlere göre iki kat fazla talep görmektedir. İstanbul'u, Bursa'yı, Ankara'yı, Konya'yı gezip de ön yargısız bir şekilde değerlendiren bir yabancıncının Türkler hakkındaki fikrini değiştirmesi mümkün değildir. Bir yabancı turistin, M. Kemal Atatürk'ün memlekette meydana getirdiği büyük inkılabı gözleriyle görmesi bir propaganda kitabında okuduklarından çok daha etkili olacaktır. Bu ihmal edilecek bir fırsat değildir. Anlaşılacağı üzere turizm oldukça kuvvetli ve etkili bir millî propaganda aracıdır. Ayrıca sadece Türkleri yabancılara tanıtmak değil milletleri de birbirlerine ısındırmak konusunda önemli bir rol oynamaktadır (BCA, FK.490-01, YN. 1128-119-1).

Memleketler arasında bu temasları organize eden ve kolaylaştıran ise resmi ya da gayri resmi turizm kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar Avrupa'da hükümetler tarafından desteklenmektedir. Örneğin İtalya, Fransa ve İspanya'da turizm için müstakil vekâletler oluşturulmuştur ya da İktisat Vekâletinde müsteşarlıklar kurularak bunlara milyonlarca frank bütçe verilmiştir. Rusya'da, Macaristan'da, Romanya'da, Yunanistan'da ise nezaretlere bağlı yarı müstakil müdürlükler kurulmuş ve devlet demir yolları idareleri turizm ile doğrudan ilgilenecek şubeler açmışlardır (BCA, FK. 490-01, YN.1128-119-1).

Rapora göre her ülkede Uluslararası Genel Teşkilata bağlı Turing ve Otomobil Kulüpleri ticari bir amaç gütmeyen hükümetleriyle ve diğer kulüplerle iletişim kurarak turizm şartlarını kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Hatta ortak ve mahalli çıkarları korumak için sendikalar da kurmuşlardır. Hükümetler, yerli ve yabancı seyyahları cezbedici bu teşebbüslerden sadece siyaseten değil ekonomik olarak da faydalanmaktadır. Fransa'ya 1918'den beri yani 14 senede 80 milyar frank yani Türk parası ile yedi milyar lira kadar para girişi sağlanmıştır. Bu rakam ihracat kaleminde görülmemekle birlikte dâhili ihracat bedeli adı altında Fransız parasının değerini korumasında etkili olmuştur. Reşit Saffet Bey bu noktada örnek olarak Fransa'nın kaplıcalar bakımından zengin Vichy şehrine dair bazı bilgiler vermektedir. Buna göre Vichy şehrinin nüfusu 30 bin kişiyi geçmezken kaplıca mevsiminde 120.000 ziyaretçiyi ağırlayabilecek yatak kapasitesine sahiptir. Ziyaretçiler burada ortalama 20 gün kalırlar. Altı aylık sezonda yaklaşık 900.000 ile 1.000.000 kişi şehre gelmektedir. Kişi başı günlük harcama bedeli 10 liradan hesaplandığında sadece Vichy şehrine 10 milyon lira para girişi olmaktadır. İtalya ve Avusturya'nın şehirleri için de buna yakın istatistikler bulunmaktadır. Bir ülkeye turizm yoluyla gelen paranın yüzde 30'u çiftçisine, yüzde 40'ı oteller, nakliye araçları ve sanayicilerine, yüzde 10'u bilimsel araştırmalara ve yüzde 20'si doğrudan ya da dolaylı vergi olarak devlet hazinesine girmektedir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1). Şu halde bir millet her türlü ürününün bir kısmını dış piyasaya göndermek yerine ayağına gelen müşteriye satmış olur ki yurt dışında piyasa arayan bir memleket için bundan büyük fırsat olamaz. Bunu takdir edip faydalanmaya çalışmamak mümkün değildir. Öyle ki bugün bütün Avrupa hükümetleri politikalarında turizme büyük önem vermektedir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve ardından İngiliz parasının değerinin düşmesi Fransa'ya önemli zararlar vermiştir. Bu nedenle Fransız hükümeti turizmi kolaylaştırıcı tedbirler almıştır. Aynı şekilde Almanya, Avusturya, İtalya, Yunanistan ve Rusya da son yıllarda turizmi teşvik edecek tedbirler almışlardır. Turizm politikaları Avrupa'da milli paranın korunması için en etkili yöntemlerden

biri olarak görülmektedir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Reşit Saffet Bey'in raporunda belirttiği üzere Türkiye'de, Şakir Bey'in İktisat Vekâletinde bulunduğu dönemde (1929-1932) turizm işleri ilk defa hükümet programına ve bütçesine girmiştir. Ancak yaşanan ekonomik buhran nedeniyle turizm meselesi bu dönemde politika olarak takip edilememiştir. Celal Bey ise bu önemli meseleyi tekrar ele alarak canlandırmak ve iktisadi açıdan ilerletmek istemektedir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Rapora göre 1932 yılı itibarıyla ülkemize yılda ortalama 40 bin yabancı yolcu giriş-çıkış yapmaktadır. Büyük gemilerle gelenlerin sayısı yarı yarıya düşmekle birlikte sekiz bini bulmaktadır. Geri kalan 32.000 kişi ise gerek posta vapurları ile gerekse de kara yoluyla gelmektedir. Büyük vapurlarla gelenler genellikle bir veya iki gün kalmakta diğer araçlarla gelenler ise ortalama beşer gün kalmaktadır. Bunların tamamının yıllık toplam kalma süresi 170 bin günü bulmaktadır. Her biri günlük en az iki İngiliz lirası harcansa, 340.000 İngiliz lirası yani yaklaşık üç milyon Türk lirası para girişi sağlanır. Hal bu ki turizmden elde edilen bu kazanç az bir maddi fedakârlık, meselenin devlet programına alınması ve biraz da zihniyetin değişimi ile kısa vadede beş-on katına çıkarılabilir (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).

Türkiye'deki araç sıkıntısına rağmen 10 yıldır yurt içinde ve yurt dışında üst düzey faaliyet gösteren Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü bu konuda bir çalışma programı hazırlamış ve temennilerini her fırsatta hükümete bildirmiştir. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün, Avrupa'dan örneklerle hazırlayıp, hükümete bildirdiği tedbirler arasında şunlar bulunmaktadır:

1. Turizm siyasetini bir program dâhilinde takip ve tetkik etmek üzere parti ve devlet teşkilatında bu meseleye hak ettiği değer verilmelidir. Bu bağlamda yurdun dört bir yanında bu meselenin tanıtılabilmesi için Halkevlerinin turizmle ilgilenmesi gerekmektedir.
2. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübünün Ankara Merkez komitesinde otuz kadar milletvekili bulunmaktadır. Bu vekillerden "Yüksek

Turizm Konseyi" teşkil edilmesi ve bu meclisin İktisat Meclisi gibi Başbakanlık'a bağlanması gerekmektedir.

3. Devletin ilim, iktisat ve nakliye kurumları ile bunlara bağlı resmi ya da gayri resmi kurumlarının turizmle alakalarının tespit edilmesi, resmileştirilmesi ve maddi yardımlarının sağlanması gerekmektedir. Bunun yanında İktisat Vekâleti, Ticaret Umum Müdürlüğünün adının Ticaret ve Turizm Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmesi ve buna göre görevlendirilmesi de gerekmektedir. Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kurulu, eğitimde turizmin yer alması konusunda görevlendirilmelidir. Nafia Vekâletinde bir şube oluşturularak yolların inşa, tamir ve bakımları yapılmalıdır. Demir yolları işletmesinin turizm açısından belirlenmesi ve ıslah edilmesi gerekmektedir. Dâhiliye Vekâletinde, Emniyet Genel Müdürlüğü Dördüncü Şubesi tamamen turizm işlerine ayrılmalıdır.
4. Yerli turistlere yönelik olarak reklam filmi yapmak, milli folklorumuzun toplumca fark edilmesini sağlamak, konferanslar vermek, müzelerde incelemelerde bulunmak, öğrencilere merkezdeki ve taşradaki turizm bölgelerini tanıtmak, milli sanatları teşvik ve milli eserleri teşhir etmek suretiyle tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Bu surette ülke kültürü, sanatları ve spor faaliyetleri konusunda Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü ile fikir alış verişinde bulunulmalıdır.
5. Bütün müzeler, harabeler, plajlar, içmeler, kaplıcalar, gezinti alanları, yazlık bölgeler, kamp yerleri, oteller, lokantalar, yollar, yolcu nakil araçları, tren ve vapur tarifeleri, tercümanlık hizmetleri gibi turizm ile birinci dereceden ilgili olan işlerin topluca ve memleketin genel menfaatlerine uygun bir programla idare edilmesi gerekmektedir. Propaganda ilanlarından ve rehberlerden üst düzeyde fayda sağlayabilmek için ilanların baskı kalitesinin yüksek yapılması gerekmektedir.
6. Yugoslavya'da olduğu gibi Türkiye Devlet Demiryolları ve Seyrüsefain müesseselerinin biletlerini satmak üzere bir resmi seyahat acentesi açılarak kazancı, propaganda masrafları

- için Türkiye Turing Kulübü'ne verilmelidir. Bunun yanında kulübe gelir kaynağı olarak bir pul ihdas edilmeli, bu pul taşra yolculukları ve ikinci sınıf otel rezervasyonlarında mecbur tutulmalıdır.
7. Memleketi bir baştan bir başa dolaşacak otomobil yollarına ihtiyaç vardır. Avrupa sınırından İstanbul ve Ankara'ya bağlanacak bir otomobil yoluna öncelik verilmelidir. Bu hattın ilk etapta ve hızlıca ikmal, tamir ve bakımının yapılması ve uluslararası işaretlerle işaretlendirilmesi gerekmektedir.
 8. Nakliye araçları ve gidiş-dönüşe ait diğer tedbirler uluslararası usullere uygun olarak ve turizm ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
 9. Bazı limanlarda, fener vergisi ve sıhhiye vergisi gibi vergiler gerektiği şekillerde uygulanmalıdır.
 10. Tren ve vapur tarifeleri mümkün olduğu kadar denk tutulmalıdır.
 11. Başlıca ziyaret olunan yerlerdeki oteller, fiyat ve temizlik açısından turizm kulüpleri ve belediyeler tarafından denetlenmelidir.
 12. Tercümanlar, rehberler, şoförler ve turistlerle temasa geçecek kişilerin nitelikli kişiler olmasına dikkat edilmelidir.
 13. Yurda giriş ve yurttan çıkışlarda uygulanan pasaport işlemleri kolaylaştırılmalıdır.
 14. Turistlerin nakillerine yardımcı olan kayakçı ve hamallar bir düzen altına alınmalı ve ücret tarifeleri ve kazançları kontrol edilmelidir.
 15. Gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve turistlere ayrıcalıklı muamele edilmesi konusunda amirlere yetki verilmelidir.
 16. Turizme uygun yerlerde belediyelerin himayesi altında milli eğlence haftaları düzenlenmelidir. Bunların organize edilmesi için ise "Girişim Sendikaları" kurulmalıdır.
 17. İstanbul'da memleketin güzelliklerini, Türk milli edebiyatını ve medeniyetini gösteren ve Türk sanayi eserlerinin örneklerinin de bulunduğu bir sergi alanı açılmalıdır.
 18. Büyük istasyonlarda ve limanlarda da aynı içerikte fakat daha küçük ölçekte sergi salonları açılmalıdır.
 19. Vatandaşlar yabancı turistlere misafirperver ve Türk milletinin sahip olduğu dürüstlüğü uygun şekilde davranmalıdır. Satıcıların turistleri kandırdıkları ithamının önüne geçilmesi için milli basın yayın organlarında haberler yapılmalıdır.
 20. Memleketimizin tanıtımını yaparak maddi ve manevi yükselmesine yardımcı olmak amacıyla memleket güzelliklerini anlatan edebi eserlerin basımı ve çevrilmesi teşvik edilmelidir.
 21. Şehirlerimizin ve köylerimizin medeni bir görüntüye sahip olabilmeleri için yurt içinde de geniş çaplı tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Bu amaçla hem vatandaşlarımıza hem de yabancı turistlere Türkiye'yi güzel göstermemiz gerekmektedir. Memleketimizi severek ve kolayca geze bilmenin çarelerini bulmak için her vasıtaya müracaat edilmelidir. Bu turizm siyasetinin başlıca amacıdır (BCA, FK. 490-01, YN. 1128-119-1).
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından hazırlanan bu rapor kitapçık olarak da basılmıştır. Bu rapor dikkatle incelendiğinde Türkiye'de turizmin gelişmesi meselesinin milli bir mesele olarak görüldüğü ve ciddiyetle hareket edilmesinin vurgulandığı görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmada incelenen bu rapor Türkiye'de turizm konusunun Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemsendiğini göstermektedir. Reşit Saffet Bey gibi Avrupa'da eğitim almış, Avrupa kültürünü yakından tanımış ve önemli devlet hizmetlerinde bulunmuş bir şahsiyetin çalışmaları bu konudaki kilometre taşlarından biridir. Bu çalışmalar şüphesiz hükümetin de dikkatini çekmiş ve konunun hükümet politikaları arasına girmesine veya en azından önem kazanmasına etki etmiştir.

Reşit Saffet Bey'in Cumhuriyet Halk Partisi'ne sunduğu 12 Kasım 1932 tarihli layihada öncelikle Avrupa'da turizmin ülkelere sağladığı katkılardan örnekler verilerek Türkiye'de turizmin geliştirilmesi halinde sağlanacak ekonomik kazançlar belirtilmiştir. Raporun devamında Türkiye'de iç ve dış turizmin geliştirilmesi için alınması gereken tedbirler sıralanmıştır. Raporun içeriği ve sı-

ralanan tedbirler dikkatle incelendiğinde turizm meselesinin özellikle Avrupa’daki örneklerinin dikkatle incelendiği, turizmin Avrupa ülkelerine sağladığı faydalara dair istatistiki verilerin analiz edildiği gerçeğini göstermektedir. Yani hükümeti ikna edecek somut veriler ortaya konulmuştur. Raporda ayrıca Türkiye’nin sahip olduğu tarihi ve kültürel potansiyel vurgulanarak turizmin Türkiye’ye kazandıracağı faydalar da sıralanmıştır. Ayrıca Türklere yönelik Avrupa ve Amerika’daki olumsuz algının hem nedeninin belirtilmesi hem de turizm vasıtasıyla bu durumun değiştirilebileceğinin ortaya konulması da dikkate değerdir. Sonuç olarak 1932 gibi erken bir tarihe ait olan bu rapor yokluk içerisinde kurulan bir ülkenin turizm vasıtasıyla kalkınabileceği gerçeğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

- Arslan, R. (2017). Türkiye’nin Turizm Politikası (1923-1960), Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12 (19): 1-19.
- Berber Babalık, B. (2019). Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Turizm Politikası, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (95): 358-371.
- Durgu, Ü. (2010). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu’nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye’ye Kazandırdıkları 1932-1942 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Erden, F. (1965). Reşit Saffet Atabinen, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, 276 (79): 8-9.
- Güler, G. (2019). Reşit Saffet Atabinen ve Faaliyetleri 1923-1965 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara

- Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı.
- İnan, B. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Turizmi ve Bir Turizm Modeli Önerisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı.
- Saral, E. ve Malkoç, E. A. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul’da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938), XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (1-5 Ekim 2018 Ankara), 5: 345-365.
- Sarı Çallı, D. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye’nin Konumu, Turizm Araştırmaları Dergisi, 4 (1): 4-28.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni (1965). 276 (79).
- Yenituna, B. (2014). Turizmin Her Araçla Özendirilmesi Bağlamında Gazeteci Yunus Nadi’nin Başyazılarında Turizm Konusu (1930-1940), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, 13 (25): 239-258.
- Yetgin, D. ve Yılmaz A. (2015). Eskişehir Porsuk (Turing Klöp) Oteli’nin Kurum Tarihi Açısından İncelenmesi, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1 (2): 71-89.
- Yılmaz, A. (2016). Türkiye’de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre Beynelmille Turizm Kongresi 31 Mayıs 05 Haziran 1930, 17. Ulusal Turizm Kongresi, Türkiye 20-23 Ekim: 1190-1199.
- Arşiv Belgeleri ve İnternet Kaynakları**
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA. Fon Kodu. 30-18-1-2 Yer No.9-17-19, 02.04.1930.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA. Fon Kodu. 490-01 Yer No.1128-119-1, 12.11.1932.
- Kurnaz Şahin F. ve Altıntaş A., Atatürk Ansiklopedisi, Reşit Saffet Atabinen Maddesi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-saffet-atabinen-1884-1965/>, Erişim tarihi: 19.05.2023..
- TTOK Kurum Tüzüğü, <https://www.turing.org.tr/kurum-tuzu-gu/>, Erişim tarihi: 19.05.2023.

Betül KARCI

Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu (2005). Yüksek lisans derecesini Gazi Üniversitesi’nden Tarih/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dalından (2010), doktora derecesini de Gaziosmanpaşa Üniversitesi’nden Tarih/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dalından aldı (2019). Özel eğitim kurumlarında tarih öğretmeni olarak çalışmaya başladı (2006). Temel çalışma alanları, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kapsamında siyasi, sosyal ve ekonomik tarih konularıdır.